ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

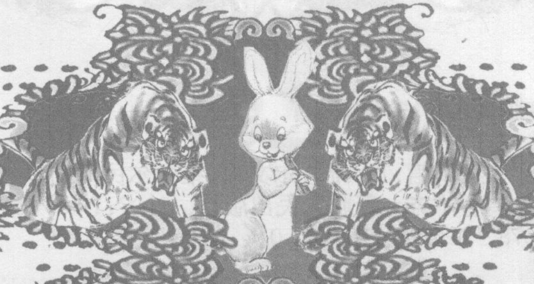

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007-يىلى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间寓言.1：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
ISBN 978-7-228-10848-0

Ⅰ.维... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族 - 寓言 - 作品集- 中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.4

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006254号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

维吾尔民间寓言－1（维吾尔文）
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.625印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10848-0　　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى — 1

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.625
2007 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى
2007 - يىل 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىرازى: 1 — 5000
ISBN 978-7-228-10848-0
باھاسى: 4.50 يۈەن

مۇندەرىجە

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى..........................1

چاشقانلار مەجلىسى..........................3

ئېيىق بىلەن دېھقان..........................6

قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا..........................8

توشقاننىڭ ماختىنىشى..........................10

ئەقىللىق پاقا..........................11

پالتا سېپى..........................14

تادان تۈلكە..........................16

پاقا بىلەن چايان..........................18

شاتۇتى بىلەن بۇلبۇل..........................20

تۆمۈرچىنىڭ جاۋابى..........................23

بۇغا..........................25

ئىنساپسىز ئېشەك..........................26

شىر بىلەن تۇرنا..........................30

ئەقىللىق توشقان..........................33

پاقا بىلەن چاشقان..........................37

سۇلەيسۇننىڭ پادىشاھ بولۇشى..........................43

ئىمىن يالغانچى..........................47

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

خوراز بىلەن تۈلكە......................................49
ئۆتۈنچى بىلەن ئېيىق..................................50
قىزغانچۇق كالا..54
ھۇرۇن بالا...58
بوي يەتمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق........................60
بۆرە بىلەن خوراز..61
ئىككى ئۆچكە..63
بېخىل باي...64
تۆگە بىلەن ئۆچكە.....................................66
بۆرە بىلەن قاپاق...69
مۈشۈك بىلەن چاشقان.................................72
ئات بىلەن ئىت...74
تاپقان پۇلۇمنى ئۆچكە بولمەن.......................76
ئۈچ ھۇرۇن..78

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قەدىناس دوستلاردىن يولۋاس، بۆرە، تۈلكە ئۈچى بىر بولۇپ ئۇزاق بىر سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ ـ مېڭىپتۇ، ئالاھازەل خېلى مېڭىپتۇ. ئاڭغىچە چۈش بولاي دەپ قاپتۇ، ھېرىپ، قورسىقى ئېچىپ ھالى قالماپتۇ. بىر تاغ باغرىغا كەلگەندە ئارام ئېلىشماقچى بولۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ، ئوۋ ئوۋلاپ كېلىپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ ئاندىن يولغا راۋان بولۇشماقچى بوپتۇ. يولۋاس ئارام ئېلىپ قاپتۇ. بۆرە بىلەن تۈلكە ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىككىسى بىر ھازادىن كېيىن مىڭ بالالىقتا بىر كېيىك، بىر توشقان، بىر قىرغاۋۇل ئوۋلاپ كەپتۇ. ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. يولۋاس بۇلارنى قانداق يېيىش توغرىسىدا گەپ ئېچىپ:

— بۇ نەرسىلەرنى سەن تەقسىم قىل! — دەپتۇ بۆرىگە.

— ماقۇل، — دەپ تەقسىم قىلىشقا باشلاپتۇ بۆرە، — تەقسىر، ئۆزلىرى چوڭ بولغاندىكىن كېيىكنى يېسىلە، قىرغاۋۇلنى مەن يەي، ئىنىمىز تۈلكە ئۆز ھالىغا قاراپ

توشقاننى يېسۇن.

بۇ تەقسىماتنى ئاڭلىغان يولۋاس دەرغەزەپ بولۇپ، بۆ-رىنى كېلىشتۇرۇپ بىرنى ئۇرۇپتىكەن، بۆرىنىڭ بىر كۆزى قۇيۇلۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن تۈلكىگە قاراپ:

— سەن تەقسىم قىل ! — دەپتۇ.

— خوپ، تەقسىر، — دەپ تەقسىماتقا كىرىشىپتۇ تۈلكە، — توشقان جانابلىرىنىڭ ناشتىلىقى بولسۇن، قىر-غاۋۇل جانابلىرىنىڭ چۈشلۈكلىرى بولسۇن، كېيىك جاناب-لىرىنىڭ كەچلىكلىرى بولسۇن، سىلىدىن ئاشسا ،بىز يەيلى، ئاشمىسا مەيلى.

تۈلكىنىڭ تەقسىماتى يولۋاسقا يېقىپ كېتىپتۇ ـ دە، تۈلكىگە:

— سەن مۇنداق ئادىل تەقسىم قىلىشنى نەدىن ئۆگەندىڭ؟ — دەپتۇ. تۈلكە ئالدىرىماي:

— بۇرادىرىم بۆرىنىڭ قۇيۇلۇپ كەتكەن كۆزىدىن ئۆگەندىم، تەقسىر ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

چاشقانلارنىڭ مەجلىسى

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چاشقانلار مۈشۈككە قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا مەجلىس ئېچىپتۇ.

ئالدى بىلەن مەجلىس باشقۇرغۇچى قېرى چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ:

— ھەممىمىزگە مەلۇم، ئۇزۇندىن بۇيان مۈشۈكلەر بىزنى بوزەك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بەك قىيىن ئەھۋالدا قالدۇق. بالىلىرىمىزنى خالىغانچە يەپ، نەسلىمىزنى قۇرۇت-قىلى تۇردى. ئەمدى پىچاق سۆڭەككە يەتتى، مۈشۈككە قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئويلاشمىساق بولمايدىغان بولۇپ قالدى. بۈگۈن مۇشۇ ھەقتە كۆپچىلىك باش قاتۇرۇپ، ئوبدان بىر چارە تېپىپ چىقساق دېمەكچىمەن، قانداق دەيسىلەر؟

— شۇنداق قىلايلى، بۇ بەكمۇ ئاقىلانە ئىش بوپتۇ، — دېيىشىپتۇ چاشقانلار ۋە قىزغىن مۇھاكىمە باشلىنىپ كېتىپتۇ.

سوكال قۇيرۇق بىر چاشقان كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ:

— ئۇۋىمىزنى چوڭقۇر كولىساق بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق، — دەپتۇ. چاشقانلار ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈشۈپ قويۇپتۇ.

— زادى شۇنىڭدىن باشقا بىرەر ئامال يوقمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ كۆپچىلىكتىن مەجلىس باشقۇرۇۋاتقان قېرى چاشقان.

بىرى ئۇنى دەپتۇ، بىرى بۇنى دەپتۇ، مەجلىس مەيدانىنى بېشىغا كىيىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا بىر چاشقان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاغىنىلەر، جىم بولۇڭلار! بۇ ئۇنچە قىيىن ئىش ئەمەس. مېنىڭچە، بىرىمىز ھەر كۈنى مۈشۈكنىڭ ھەركىتىنى خۇپىيانە كۆزىتەيلى، مۈشۈكنىڭ بىز تەرەپكە كېلىش شەپىسى-سېزىلىش بىلەنلا بىزنى خەۋەرلەندۇرسە، ھەممىمىز ئۇۋىمىزغا كىرىۋېلىپ سىرتقا چىقمىساقلا بولمىدىمۇ! بىز چىقمىغاندىن كېيىن مۈشۈك تۇرۇپ - تۇرۇپ كېتىپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىرتقا چىقىپ يۈرىۋەرمەيمىزمۇ! — دەپتۇ.

— بولمايدۇ! — بىر چوڭ چاشقان ئۇنىڭ سۆزىنى رەت قىپتۇ، — بۇ پەقەت ئەپلەشمەيدىغان ئىش. مېنىڭچە، بىز بايىنىڭ ئۆيىدىن بىر ئالتۇن قوڭغۇراقنى ئوغرىلاپ كېلىپ، مۈشۈكنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويايلى. مۈشۈك مىددىرلا قىلسا، قوڭغۇراق جاراڭلايدۇ، بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قېچىپ كېتىمىز.

بۇ پىكىر ھەممىسىگە يېقىپ، خۇشاللىقتىن چاۋاك
چېلىشىپ كېتىپتۇ ۋە:

— بۇ قالتىس ئوبدان چارە بولدى، چوقۇم شۇنداق
قىلايلى! — دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

شۇ ئارىدا ھەممىنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان بىر قېرى
چاشقان ئالدىغا ئۆتۈپ:

— بۇغۇ ھەقىقەتەن ئوبدان چارە ئىكەن، لېكىن
قوڭغۇراقنى مۈشۈكنىڭ بويىنىغا كىم ئاسىدۇ؟ — دەپ
سوراپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممىسىنىڭ دىمى
ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. «ئاغزىدا شەھەر ئاپتۇ» دېگەن
سۆز شۇنىڭدىن كېيىن پەيدا بولغانمىش.

此为试读，需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

ئېيىق بىلەن دېھقان

بىرئېيىق بىلەن بىر دېھقان يېقىن ئاغىنە ئىكەن، ئۇلار بىر يىلى بىرلىشىپ ياڭيۇ تېرىپتۇ. كۈز بولغاندا ھوسۇلنى قانداق بۆلۈشۈۋېلىش توغرۇلۇق ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. دېھقان ئېيىققا:

— ئېيىق دوستۇم، سەن كۆكىنى ئالامسەن، يىلتىزد-نىمۇ؟ ئىختىيارىمىزچە بولسۇن، — دەپتۇ.

ئېيىق بىر ھازا ئويلىنىپ كېتىپ:

— مەن يىلتىزىنى نېمە قىلىمەن، كۆكىنى ئالاي، — دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئېيىق بىلەن دېھقان پۈتۈشۈپتۇ. ئې-يىق كۆكىنى يىغىۋاپتۇ. دېھقان يىلتىزىنى كولاپ، ھەر يوغان ياڭيۇلارنى يىغىۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئېيىق ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى سېزىپ، ئەخمەق بوپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق نەرسىنىڭ يىلتىزىنى ئالسام بولغۇدەك، دەپ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.

ئىككىنچى يىلى ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بۇغداي تېرىپ-
تۇ. بۇغداي راسا پىشقاندىن كېيىن دېھقان ئېيىقتىن:
— بۇ يىل قانداق قىلىسەن؟ كۆكىنى ئالامسەن، يىل-
تىزىنىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
— ياغاچ قازاندا ئاش بىر قېتىم پىشىدۇ. بولتۇر زى-
يان تارتتىم. بۇ يىل كۆكىنى سەن ئال، مەن يىلتىزىنى
ئالىمەن، — دەپتۇ ئېيىق.
— يەنە زىيان تارتىپ قالساڭچۇ؟ — دەپتۇ دېھقان.
— ياق، نېمە بولسىمۇ يىلتىزىنى ئالىمەن ! —
دەپتۇ ئېيىق سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ.
شۇنداق قىلىپ، دېھقان بۇغداينى راسا ئورۇپ، خامان
قىلغاندىن كېيىن قىپقىزىل بۇغداينى ئېلىپ، ئاپئاق
نانلارنى يېقىپ يەپتۇ. ئېيىق بولسا يىلتىزنى ئېلىپ يەنە
داغدا قاپتۇ. بەزى زىرائەتلەر كۆكىدىن، بەزى زىرائەتلەر
يىلتىزىدىن ھوسۇل بېرىدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئېيىق
قارىغۇلارچە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپ زىيان تارتىپتۇ.

قۇدۇق ئىچىدىكى پاقا

سۈيى لەش بىلەن تولغان بىر كونا قۇدۇقتا بىر پاقا ياشايدىكەن. بۇ قۇدۇقتىن كارۋانلار بىرنەچچە يىلدا بىرەر قېتىم سۇ ئالمىسا، ھېچكىممۇ سۇ ئالغىلى كەلمەيدىكەن. شۇنداقلىقىغا قارىماي پاقا ناھايىتى ھاكاۋۇرلۇق بىلەن: «دۇنيادا مۇنداق ئېسىل قۇدۇق يوق، مەن قالتىس يەردە ياشاۋاتىمەن !» دەپ، ئۆزى بىلەن ئۆزى ماختىنىدىكەن.

بىر كۈنى قۇدۇقنىڭ بېشىغا بىر كاككۇك كېلىپ:

— سالام، پاقىجان ! قانداق ئەھۋالىڭ؟ — دەپتۇ.

— ئەھۋالىم ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ پاقا پەخىرلىنىپ.

— بۇ ئەسكى قۇدۇقنىڭ ئىچىدە ئۆمرۈڭنى ئۆتكۈزمەي سىرتقا چىقساڭ، تالا - تۈزنى كۆرسەڭ بولمامدۇ؟ — دەپتۇ كاككۇك.

— ئەخمەق ئىكەنسەن، كاككۇك، — دەپتۇ پاقا كۈلۈپ كېتىپ، — بۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىنى سەن كۆرۈپ باقمىدىڭ، دۇنيادا مۇنداق گۈزەل، مۇنداق يېقىملىق جاي يوق، بۇ

يەرنى تاشلاپ نەگە باراتتىم؟
كاككۇك بۇ ئەخمەق پاقىنى زاڭلىق قىلىپ كېتىپ قاپتۇ.
كۇنلەردىن بىر كۇنى بۇ يەرگە كېلىپ قالغان كارۋانلار ئاتلىرىنى سۇغىرىش ئۇچۇن قۇدۇققا چېلەكلىرىنى ساپتۇ. پاقا دىققەتسىزلىكتىن چېلەكتىكى سۇ بىلەن قۇدۇقنىڭ ئۇستىگە چىقىپ قاپتۇ. كارۋان پاقىنى چېلەكتىن ئېلىپ نېرى تاشلىۋېتىپتۇ. پاقا ئەتراپىغا قاراپ ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلارنى، سۇزۇك، پايانسىز ئاسماندا ئۇچۇشۇپ يۇرگەن ئۇچار قۇشلارنى، ياپيېشىل ئوتلاقلاردا ياشاۋاتقان قوي، يىلقىلارنى كۆرۇپ ھەيرانۇ ھەس بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن ئۇ ھوشىنى يىغىپ مېڭىپتۇ، ئۇزاق مېڭىپ بۇك ـ باراقسانلىق بىر باغقا كىرىپ كەپتۇ ـ دە، ئەنجۇر، ئانار، ئالما دېگەندەك خىلمۇخىل مېۋىلەرنىڭ ساڭگىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۇپ ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ. پاقىنىڭ گاڭگىراپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ھېلىقى كاككۇك كېلىپ:
ــ ئاغىنە، نېمە كۆرۇۋاتىسەن، ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قاپتىغۇ؟ ــ دەپتۇ.
ــ دۇنياغا بۇگۇنلا تۆرەلدىم، ئاداش. مەن قۇدۇقتىن سىرتقا چىقىپ باقماي مۇنداق گۇزەللىكنىڭ بارلىقىنى بىلمەپتىمەن، ئىسىت، ئۆتۇپ كەتكەن ئۆمرۇم! ــ دەپتۇ پاقا خىجىل بولۇپ.

تۇشقاننىڭ ماختىنىشى

تۇشقان ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ قۇلىقىنى ناھايىتى چىرايلىق دەپ يۈرىدىكەن. بىر كۈنى تۇشقان ئاپتاپتا ئويناپ يۈرۈپ ئۇشتۇمتۇت ئۆز كۆلەڭگىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپلا سەت بىر ھايۋانغۇ بۇ!» دەپ ئۈركۈپ كېتىپ قېچىپتۇ. قورققانسىرى «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان»مۇ تەڭلا كېلىۋاتقۇدەك. تۇشقان توختىماي قېچىۋېرىپتۇ، ئاخىر ھالىدىن كېتىپ، بىر دەرەخنىڭ سايىسىگە كېلىپ ئۆزىنى تاشلاپ يېتىپتۇ، ئەتراپىغا ئاستا كۆز يۈگۈرتكەنىكەن، ھېلىقى قوغلاپ كېلىۋاتقان «سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان» ھېچ يەردە كۆرۈنمەپتۇ. تۇشقان خۇشال بولۇپ كېتىپ، ئەركىن بىر نەپەس ئاپتۇ ـ دە:

«ھېلىمۇ ياخشى، يۈگۈرۈك بولۇپ قالغىنىم، ئەگەر يۈگۈرەلمەيدىغان بولسام، ‹سالپاڭ قۇلاق ئاجايىپ ھايۋان› مېنى تۇتۇۋېلىپ، ئاللىقاچان يەۋەتكەن بولاتتى، مەن ھەقىقەتەن باتۇر ئىكەنمەن!» دەپ ماختىنىپتۇ.

ئەقىللىق پاقا

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ياز بىلەن كۈز ئارىسىدا مۇنداق بىر ئىش بوپتۇ:

بىر كۆلدە ئۇزۇن زامانلارغىچە نۇرغۇن پاقىلار ياشاپ، شۇ كۆلدە كۆپىيىپ، شۇ كۆلدە ئاخشاملىرى نەغمە - ناۋا قىلىپ، مەشرەپ ئويناپ ئۆتكەنىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پاقىلاردىن بىرنەچچىسى كۆرەڭلەپ:

— مۇشۇنداقمۇ سېسىق كۆلدە ياشامدۇق، ئاغىنىلەر؟ پاكىز، سۈزۈك سۈيى بار كۆلگە كۆچۈپ كېتەيلى ! — دەپ چۇقان كۆتۈرۈپتۇ. بەزى پاقىلار ئۇلارغا قوشۇلۇپ، گويا كۆلنىڭ سېسىقلىقىنى ئەمدىلا سەزگەندەك يىرگىنىپ، ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى ئېتىشىۋاپتۇ، بىرمۇنچىلىرى كېيىنلىكىنى ئويلاپ، ئارىسالدى بولۇپ قاپتۇ، بەزىلىرى كۆچمىز دەپتۇ، بەزىلىرى كۆچمەيمىز دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆچىمىز دېگۈچىلەر بىلەن كۆچمەيمىز دېگۈچىلەر ئوتتۇرىسىدا تالاش - تارتىش يۈز بېرىپتۇ. پاقىلار ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ قاپتۇ.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com